

OLIY TA'LIM MUASSASALARI FAOLIYATI SIFATINI BAHOLASHNING XORIJ TAJRIBASI.

Qutfiddinov Shamsiddin Kamoliddin o'g'li
Termiz Davlat Universiteti magistranti
Dantesh190994@gmail.com
+998977851909

Annotatsiya: Ushbu maqolada Oliy ta'lim muassasalari faoliyatini baholashning xorij tajribasi o'rganilib, tahlil qilingan. Xususan, Oliy ta'lim muassasalari xalqaro reytinglarda eng yuqori o'rinlarda turuvchi mamlakatlar oliy ta'lim faoliyati sifat-samaradorligini baholash usullari va metodlari, yutuq hamda kamchiliklari tahlil qilingan.

Abstract: In this article, the foreign experience of evaluating the activities of higher education institutions is studied and analyzed. In particular, methods and methods of evaluating the quality and efficiency of higher education activities, achievements and shortcomings of the countries with the highest international rankings of higher education institutions were analyzed.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim muassasa, sifat-samaradorlik, baholash, ko'rsatkichlar, xalqaro reytinglar, NSS, REF.

Key words: Higher education institution, quality-efficiency, assessment, indicators, international ratings, NSS, REF.

Kirish. Oliy ta'lim muassasalari faoliyati sifat-samaradorligini baholash masalasi har qanday hukumatning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Takidlash joizki, jahon hamjamiyati sifat jihatidan yangi bosqichga o'tayotgan, jahon bozori konyunkturasi keskin o'zgarib, globallashuv sharoitida raqobat muhiti tobora kuchayib borayotgan - davrda, boshqa xorijiy davlatlar qatori, mamlakatimizda oliy ta'lim muassasalari faoliyati sifat-samaradorligini oshirish, sohani barqaror hamda jadal sur'atlar bilan rivojlantirish uchun OTM faoliyatini baholashga bo'lgan ehtiyoj ahamiyati, har qachongidan ham tobora oshib bormoqda. Bu shuni anglatadiki, ya'ni shiddat bilan o'zgarib borayotgan zamonaviy texnologiyalar asri, jamiyatimizdan jahon standartlariga javob beradigan oliy ta'limni tizimini qurish, uni rivojlantirish, OTM faoliyati sifat-samaradorligini xorij tajribasi orqali shaffof aniqlashga yordam beradigan sifat ko'rsatkichlarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Shuningdek, har qanday ko'rsatkichlarni ishlab chiqishda innovatsion yondashuv, jahon tajribasisara zamonaviy texnologiyardan foydalangan holda ishlab chiqish hozirgi zamon talabi hisoblanadi. OTM faoliyatini to'laligicha baho berishga, muassasani yutuq hamda

kamchiliklarini to'la namoyon etishga, hech qanday ortiqcha to'siqlarsiz, qisqa muddatda OTM faoliyatiga shaffof baxo berishi zarur.

Asosiy qism. Ta'kidlash joizki, ta'lim muassasalari sifat-samaradorligini ko'rsatkichlar tizimidan foydalangan holda baholash OTM faoliyatiga ta'sir etuvchi omillar to'g'risida axborot tahliliy ma'lumotlarga ega bo'lish bilan birga har bir ko'rsatkichi bo'yicha asoslangan qarorlar qabul qilishga olib keladi. Ushbu ko'rsatkichlar OTM faoliyatiga bevosita ta'sir etuvchi va sifat-samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi asosiy ko'rsatkichlar hisoblanadi.

Bu ko'rsatkichlar orqali OTMda faoliyat olib borayotgan professor-o'qituvchilar tarkibi (PO'T) ilmiy salohiyatini yuksaltirishga, ta'lim jaroyini sifatini oshirishga, xalqaro reytinglarda yuqori o'rinlardan joy egallashiga, OTM moddiy-texnik bazasini rivojlantirishga va zamonaviy texnologiyalar bilan to'ldirishga, SMART texnologiyalarni ta'lim jarayoniga faol qo'llashga, yanada bilimli, malakali, raqobatbardosh, yangiliklarni tez o'zlashtiradigan, o'zgaruvchan muhitga tez moslasha oladigan, mustaqil fikr va mushohada yuritadigan, mehnat bozori talablariga javob beradigan, oliy ma'lumot, intellektual salohiyat hamda yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega malakali mutaxassislar tayyorlashga, OTM moliyaviy holatini yaxshilashga oid asosli qarorlar qabul qilish orqali chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqotning ilmiy maqsadi ham oliy ta'lim sifatini baholash borasidagi xorijiy mamlakatlar metodlari hamda tajribalarini o'rganish, tizimli tahlil qilish, hamda mamlakatimizdagi OTMlarga xos bo'lgan jihatlarni e'tiborga olib, ulardan foydalanish bo'yicha ilmiy asoslangan qator xulosa va takliflar ishlab chiqishdan iborat. Shu bois, oliy ta'lim faoliyati sifatini baholash jarayoni xususida jahonda yetakchilik qilayotgan xorijiy mamlakatlarning OTM faoliyatini baholash tajribasini tahlil qilamiz.

Angliyada oliy ta'lim sifatini baholash, birinchi navbatda, OTMlar faoliyati bo'yicha tahlillar, o'qitish sifatini baholash, talabalarning OTMlarda o'tilayotgan darslardan, professor-o'qituvchilar salohiyatidan qoniqish so'rovlari va OTM faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari kombinatsiyasi orqali amalga oshiriladi.

Baholash jarayonining ba'zi asosiy jihatlari:

-Institutsional sharhlar: Oliy ta'lim muassasalari turli organlar tomonidan davriy tekshiruvdan o'tadilar, masalan, Oliy Ta'lim Sifatini Ta'minlash Agentligi (QAA). Ushbu sharhlar muassasaning umumiy sifatini, jumladan uning boshqaruvi, akademik standartlari va ta'lim imkoniyatlari sifatini baholaydi.

-OTMda o'tilayotgan fanlar bo'yicha sharhlar: Ta'lim muassasalaridagi muayyan fanlar milliy akademik standartlarga javob berish va yuqori sifatli ta'limni ta'minlash uchun ko'rib chiqilishi mumkin.

-Talabalar milliy so‘rovi (NSS): Har yili o‘tkaziladigan NSS yakuniy kurs bakalavriat talabalarining ta‘lim tajribasining turli jihatlari, jumladan, o‘qitish sifati, baholash, akademik yordam va o‘quv resurslari bo‘yicha fikr-mulohazalarini to‘playdi. NSS natijalari hamma uchun ochiq va ko‘pincha institutsional faoliyatni baholashda muhim rol o‘ynaydi.

-Ishga joylashish va bitiruvchilarning natijalari: Bitiruvchilarning ishga joylashishi va mehnat bozorida muvaffaqiyati oliy ta‘lim sifatining muhim ko‘rsatkichidir. Institutlar ko‘pincha bitiruvchilarning bandlik darajasi va martaba o‘shishiga qarab baholanadi.

-Research Excellence Framework (REF): Birinchi navbatda tadqiqot sifatiga qaratilgan bo‘lsa-da, REF oliy ta‘lim muassasalarining tadqiqot imkoniyatlarini aks ettirish orqali baholashga bilvosita ta‘sir ko‘rsatadi, bu esa umumiy o‘quv muhiti va obro‘sini oshirishi mumkin.

-Liga jadvallari va reytinglari: Turli tashkilotlar o‘qitish sifati, tadqiqot natijalari, talabalar qoniqishi va ishga joylashish kabi omillar asosida oliy ta‘lim muassasalarining liga jadvallari va reytinglarini tuzadilar. Rasmiy baholar bo‘lmasa-da, bu reytinglar institutsional sifat haqidagi tasavvurlarga ta‘sir qilishi mumkin.

-Sifatni ta‘minlash mexanizmlari: Tashkilotlar o‘z dasturlari va xizmatlari sifatini nazorat qilish va qo‘llab-quvvatlash uchun mustahkam ichki sifat kafolati mexanizmlariga ega bo‘lishi kutilmoqda. Tashqi sifatni ta‘minlash agentliklari ham o‘zlarining baholashlari doirasida ushbu mexanizmlarni ko‘rib chiqishlari mumkin.

Teaching Excellence Framework (o‘qitishning mukammal asoslari): Hukumat tomonidan 2017-yilda joriy etilgan TEF¹ Angliyadagi oliy ta‘lim muassasalarida o‘qitish sifatini baholaydi. U o‘qitish sifati, o‘quv muhiti va talabalar natijalarini baholaydi. Shuni ta‘kidlash kerakki, hozirgi vaqtda TEF faqat bakalavriat ta‘limini tahlil qiladi. Universitetlar, shuningdek, oliy ta‘lim ekspertlari va talabalardan iborat guruhga 15 betlik hujjatni taqdim etishdi va bu hujjat reytingni aniqlashda ko‘rsatkichlar bilan bir qatorda qo‘llanildi. OTMLar to‘plagan natijalariga ko‘ra oltin, kumush yoki bronza reytinglari bilan taqdirlandi.

Olimlar, talabalar va ish beruvchilardan iborat mustaqil guruh universitetlarni har tomonlama baholaydi. Ushbu baholash asosiy ko‘rsatkichlar va har bir universitetning taqdimnomasiga asoslangan bo‘ladi. Talabalar, shuningdek, o‘z muassasalaridagi ta‘lim tajribalari haqida o‘z fikrlarini bildirish imkoniga ega bo‘ladilar.

Oltin reyting universitetning eng yuqori sifatli o‘qitish standartlarini namoyish etganini va doimiy ravishda ustun ekanligini anglatadi. Ta‘lim muassasasi barcha

¹ <https://www.timeshighereducation.com/student/news/tef-2023-results>

toifadagi talabalar uchun, ayniqsa, saqlash va rivojlanish nuqtai nazaridan ajoyib natijalarni taqdim etadi. Universitet shuningdek, talabalarga ajoyib jismoniy va raqamli resurslarni taklif etadi.

Kumush reyting OTMning yuqori sifatga ega ekanligini va yuqorida sanab o'tilgan toifalar bo'yicha oliy ta'lim muassasalari kutayotgan asosiy sifatdan muntazam ravishda oshib ketishini anglatadi.

Bronza reytingi OTM ta'minoti qoniqarli sifatda ekanligini anglatadi. Aksariyat talabalar yaxshi natijalarga erishadilar, biroq OTM bir yoki bir nechta sohalarda standartlardan sezilarli darajada past natijalarga erishmoqda.

Qo'shma Shtatlardagi oliy ta'lim sifatini baholash turli usullar va manfaatdor tomonlarni o'z ichiga oladi. Baholash jarayonining ba'zi asosiy jihatlarini ko'rib chiqamiz:

Akkreditatsiya: Akkreditatsiya AQSHdagi oliy ta'lim muassasalari sifatini baholashning muhim jihati hisoblanadi. Akkreditatsiya agentliklari o'qituvchilar malakasi, talabalarning ta'lim natijalari, akademik qat'iylik va institutsional resurslar kabi sohalarda muayyan sifat va samaradorlik standartlariga javob berishini ta'minlash uchun belgilangan mezonlar asosida OTMlar faoliyati sifatini baholaydi.

Akkreditatsiya odatda federal moliyalashtirish uchun zaruriy shart bo'lib, muassasalar ish beruvchilar va boshqa muassasalar tomonidan tan olingan darajalarni berishlari uchun zarurdir.

Hukumat nazorati: AQSH Ta'lim Departamenti oliy ta'limni federal darajada nazorat qiladi va federal mablag' olayotgan muassasalarning tegishli qoidalarga rioya qilishini ta'minlaydi. Shuningdek, davlat idoralari OTM faoliyati va hisobdorlikni baholash uchun oliy ta'limning turli jihatlarini, masalan, bitiruv stavkalari, talaba kreditlari bo'yicha defolt stavkalari va bitiruvdan keyingi ishga joylashish natijalari bo'yicha ma'lumotlarni to'plashi mumkin.

Standartlashtirilgan test: SAT va ACT kabi standartlashtirilgan testlar ko'pincha AQShda kollejga kirish jarayonining bir qismi sifatida qo'llaniladi. Ushbu testlar oliy ta'lim muassasalari sifatini bevosita ko'rsatkichi bo'lmasa-da, ular qabul qarorlariga ta'sir qilishi va institutning obro'siga bilvosita ta'sir qilishi mumkin.

Reytinglar : Turli tashkilotlar oliy o'quv yurtlari reytinglarini ilmiy obro', professor-o'qituvchilar malakasi, tadqiqot natijalari, talaba-o'qituvchilar nisbati va talabalar qoniqishi kabi omillar asosida tuzadilar. Ushbu reytinglar institutsional sifat haqida tushuncha berishi mumkin bo'lsa-da, ularga sub'ektiv mezonlar va reyting tizimlari o'rtasidagi uslubiy farqlar ham ta'sir qilishi mumkin.

Talabalarning muassasa faoliyatidan qoniqish so'rovlari: Buyuk Britaniyadagi Milliy Talabalar So'roviga (NSS) o'xshab, AQShda o'tkaziladigan Talabalar ishtiroki

milliy so'rovi (NSSE) va Kollegial ta'limni baholash (CLA+) kabi turli so'rovlar talabalarning ta'lim darajasi bo'yicha fikr-mulohazalarini to'playdi. tajriba, o'rganish natijalari va institutsional resurslar va qo'llab-quvvatlash xizmatlaridan qoniqish.

Ish bilan ta'minlash natijalari: bitiruvchilarning ishga joylashish natijalari, jumladan, ishga joylashish darajasi, boshlang'ich maoshlari va martaba ko'tarilish imkoniyatlari ko'pincha oliy ta'lim dasturlari sifati va dolzarbligi ko'rsatkichlari sifatida ishlatiladi.

Rossiyada oliy ta'lim sifatini baholash bir nechta mexanizmlar va manfaatdor tomonlarni o'z ichiga oladi, bunda akademik standartlar va institutsional samaradorlikka e'tibor qaratiladi. Baholash jarayonining ba'zi asosiy jihatlari:

Davlat akkreditatsiyasi: Rossiyada oliy ta'lim muassasalari Ta'lim va fan vazirligi tomonidan belgilangan sifat standartlariga javob berishini ta'minlash uchun davlat akkreditatsiyasidan o'tishi kerak. Akkreditatsiya institutning turli jihatlarini, jumladan, professor-o'qituvchilar malakasini, infratuzilmani, o'quv dasturining dolzarbligini va akademik resurslarni baholaydi. Akkreditatsiya qilingan muassasalarga faoliyat yuritish va ilmiy darajalar berish uchun litsenziya beriladi.

Mustaqil sifatni baholash: Davlat akkreditatsiyasi bilan bir qatorda, Rossiyada oliy ta'lim muassasalari sifatini baholashni amalga oshiradigan mustaqil idoralar va tashkilotlar mavjud. Ushbu baholashlar ko'pincha tengdoshlarni tekshirish, xalqaro standartlarga nisbatan taqqoslash, o'qitish va tadqiqot sifatini baholashni o'z ichiga oladi.

Monitoring va baholash: Rossiya hukumati va ta'lim organlari oliy ta'lim muassasalarini turli vositalar, jumladan muntazam tekshiruvlar, samaradorlik ko'rsatkichlari va o'qishga qabul qilish darajasi, bitiruv ko'rsatkichlari va tadqiqot natijalari kabi asosiy ko'rsatkichlarni statistik tahlil qilish orqali kuzatib boradi va baholaydi.

Milliy universitetlar reytingi: Bir nechta tashkilotlar akademik obro', tadqiqot samaradorligi, professor-o'qituvchilarning tajribasi va talabalar natijalari kabi mezonlar asosida Rossiyadagi universitetlarning reytingini tuzadilar. Reytinglar rasmiy baho bo'lmasa-da, ular jamoatchilik fikri va institutsional obro'siga ta'sir qilishi mumkin.

Talabalarning fikr-mulohazalari va qoniqish so'rovlari: Boshqa mamlakatlar singari, Rossiyada oliy ta'lim sifatini baholash uchun talabalarning fikr-mulohazalari va qoniqish so'rovlari qo'llaniladi. Ushbu so'rovlar o'qitish sifati, jihozlar, akademik yordam xizmatlari va talabalarning umumiy tajribasi haqida ma'lumot to'playdi.

Ishga joylashish va bitiruvchilarning natijalari: Bitiruvchilarning ishga joylashishi va mehnat bozoridagi muvaffaqiyati oliy ta'lim sifatining muhim ko'rsatkichidir.

Institutlar ko‘pincha ish bilan ta‘minlanish darajasi, boshlang‘ich maoshlari va bitiruvchilarning martaba trayektoriyalari asosida baholanadi.

Tadqiqot natijalari va innovatsiyalari: Oliy ta‘lim muassasalari tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlarning sifati va ta‘siri ularning umumiy sifatini baholashda muhim omillardir. Kuchli tadqiqot natijalari, patentlari va sanoat bilan hamkorliklari bo‘lgan muassasalar ko‘pincha yuqori sifatli ta‘lim beradi va milliy innovatsiyalarga hissa qo‘shadi.

Xalqaro aloqalarni mustahkamlash hamda hamkorlik: Xalqaro hamkorlar bilan hamkorlik, xalqaro tadqiqot loyihalarida ishtirok etish va almashinuv dasturlari Rossiyada oliy ta‘lim sifatini baholashga yordam beradigan asosiy ko‘satkichlardan biri sanaladi. Global miqyosda shug‘ullanadigan va kuchli xalqaro hamkorlikka ega bo‘lgan oliy ta‘lim muassasalari ko‘pincha yuqori sifatli ta‘limni taklif qiladilar.

Shunday qilib, Buyuk Britaniya (Angliya, Shimoliy Irlandiya, Shotlandiya), AQSH, Rossiya ta‘lim tizimidagi OTM faoliyati sifatini baholash orqali OTM samaradorligini oshirishga qaratilgan islohotlarning ilg‘or tajribalaridan unumli foydalanish, O‘zbekistondagi ta‘lim tizimini maqsadli isloh etish, OTMlar faoliyati sifat-samaradorligini yanada oshirish, ularni har tomonlama jahon standartlariga javob beradigan, jahon OTMlar reytinglarida yuqori o‘rinlardan joy olishga o‘z hissasini qo‘shadi.

Xulosa. Yuqorida keltirib o‘tilganlar tahlilidan shuni ko‘rish mumkinki, ilg‘or mamlakatlarda OTM faoliyati sifat-samaradorligini baholash, uning yutuq hamda kamchiliklarini aniqlash, OTM faoliyatiga inson omilisiz shaffof baho berish usullari va metodlari qo‘llanilgan. Ushbu nomlari yuqorida keltirib o‘tilgan mamlakatlarda Oliy ta‘limda markazlashtirilgan tartibda sifat monitoringini olib borish har bir oliy ta‘lim muassasasining ichki sifat nazorati tizimiga xalaqit bermagan holda, aksincha, hamkorlik va qo‘llab-quvvatlash prinsiplari asosida ta‘lim sifatini yaxlit ta‘minlashga olib keluvchi usullardan keng foydalanib keladi, bu esa o‘z navbatida OTMning xalqaro reytinglarda yuqori o‘rinlardan joy egallashiga o‘z ta‘sirini ko‘rsatadi. Zero, oliy ta‘lim sohasida davlat siyosatini yuritishga mas‘ul vazirlik tomonidan yaxlit sifat monitoringini yuritish va baholash amaliyoti ilg‘or rivojlangan mamlakatlar tajribasida mavjud ekanligi oliy ta‘lim naqadar e‘tibor kuchli ekanligidan dalolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Zaripova M. D. Assessment of the quality of education in the higher education system //Theoretical & Applied science. – 2019. – №. 11. – С. 390-392.
2. Яндыбаева Н.В., Кожанова Е.Р., Кушников В.А. Разработка программного продукта для определения эффективности деятельности высшего учебного заведения

International Conference on Education and Innovation

- заведения //Вестник Саратовского государственного технического университета. – 2014. – Т. 2. – №. 1. – С. 214-219.
3. Зарипова М.Д., Қулматова С.С. Олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчилар таркиби сифатини баҳолаш юқори малакали кадрлар тайёрлаш самарадорлигини ошириш омили сифатида //Архив научных исследований. – 2022. – Т. 2. – №. 1.
 4. Zaripova M.D. Oliy ta'lim tizimida yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonlari tendensiyalari va rivojlanish istiqbollari //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. Special Issue 14. – С. 772-780.
 5. Зарипова М.Д., Бойматова Д.О. Таълим сифатини баҳолашнинг хориж тажрибаси //Science, Research, Development# 25 Economy. Management. State and Law. Berlin. – 2020. – С. 42-45.
 6. Oliy ta'lim bo'yicha Butunjahon konferensiyasi: Harakatlar asosi. .
<<http://www.unesco.org/Education Webmaster>>

